

Sosyal Bilgiler Öğretimi

Kavramlar, Değerler ve Beceriler

Editörler: Doç. Dr. Nilgün DAĞ · Doç. Dr. Ahu TANERİ

Editörler: Doç. Dr. Nilgün DAĞ - Doç. Dr. Ahu TANERİ

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ
Kavramlar, Değerler ve Beceriler

ISBN 978-625-6810-75-4

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2023, PEGEM AKADEMI

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayinevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Ekim 2023, Ankara

Yayın-Proje: Ferdi Akkaya
Dizgi-Grafik Tasarım: Müge Kuyrukcu
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler/Ankara
Tel: (0312) 341 36 67

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

Sosyal Bilgiler, ilkokuldan liseye kadar hemen her kademedede yer alan bir ders-tir. Zengin bir tarihe sahip olan bu dersin, “sosyalizasyon” ve “vatandaşlık becerile-ri”ni geliştirmek şeklinde iki temel amacı vardır. İnsanın çok yönlü ve çok boyutlu düşünmesi, vatandaşlık, kültürel farkındalık ve dünya meseleleri hakkında bilinç ve farkındalık oluşturması/geliştirmesi, insan davranışı ve ilişkileri ile kaynaklar ve kurumlar hakkında bilgi sahibi olması gibi birçok amaca da sahiptir. Ayrıca Sosyal Bilgiler okuryazarlık, kanıt kullanma, araştırma, iletişim, katılım, konuşma, tartışma, etkin dinleme, veri toplama-analiz etme, harita okuma ve yorumlama gibi birtakım kritik becerileri geliştirmek açısından da hayati önemdedir.

Bu bağlamda bugüne kadar Sosyal Bilgileri anlama çabasının ürünü olan kitaplar, hep kapsamlı olmuş ve farklı bakış açılarını içermiştir. Ve her biri, bu alandaki önemli bir ihtiyacı karşılamış, güçlü bir Sosyal Bilgiler eğitime bir şe-kilde katkı sunmuştur. Elinizdeki kitap, bu katkıya ortak ve destek olma amaç ve gayesiyle hazırlanmıştır. Kitabın hazırlanması sürecinde alanyazındaki pek çok bilimsel kitap ve makale incelenmiş; kitabın bölümlerine ve bölüm içindeki baş-lıklara bu şekilde karar verilmiştir. Yedi bölümden oluşan bu kitapta, her bölümün sonunda o bölüme ilişkin özete ve değerlendirme sorularına yer verilmiştir. El-bette bu kitapta da düzeltilmesi ya da genişletilmesi gereken kısımlar olabilir. Ta-rafımıza ulaştıracığınız geri bildirimler kitabın sonraki basımları için son derece kıymetli ve önemlidir.

Bu kitap, emek ve özveri dolu bir çalışmanın ürünüdür. Kitabın yazım aş-a-masında titizlikle çalışmalarını tamamlayan, kitabın baskıya zamanında girmesi için çaba sarf eden tüm bölüm yazarlarına bu çalışmanın bir parçası oldukları için teşekkürlerimizi sunar; bu kitaba olan ihtiyacı fark etmemizi sağlayan kıymetli öğrencilerimize de şükranlarımızı sunarız.

Doç. Dr. Nilgün DAĞ

ORCID No: 0000-0002-5084-6472

Doç. Dr. Ahu TANERİ

ORCID No: 0000-0002-1339-9159

Eylül, 2023

BÖLÜMLER VE YAZARLARI

Editörler: Doç. Dr. Nilgün DAĞ - Doç. Dr. Ahu TANERİ

1. Bölüm: Sosyal Bilgiler Dersine Genel Bakış

Dr. Burcu SEL, Milli Eğitim Bakanlığı
ORCID No: 0000-0002-7663-0434

2. Bölüm: Sosyal Bilgiler Dersinin Tarihsel Gelişimi

Dr. Burcu SEL, Milli Eğitim Bakanlığı
ORCID No: 0000-0002-7663-0434

3. Bölüm: Sosyal Bilgiler Öğretimini Yönlendiren Yaklaşımlar

Doç. Dr. Esmâ KURU, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-7661-387X

4. Bölüm: Sosyal Bilgiler Öğretim Programı

Bilim Uzm. Tuğçe EKİCİ, Milli Eğitim Bakanlığı
ORCID No: 0000-0002-4049-7811

5. Bölüm: Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda Kavramlar ve Öğretimi

Dr. Tuğba DÖNMEZ, Milli Eğitim Bakanlığı
ORCID No: 0000-0002-5360-9835

6. Bölüm: Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda Kök Değerler

Dr. Tuğba DÖNMEZ, Milli Eğitim Bakanlığı
ORCID No: 0000-0002-5360-9835

7. Bölüm: Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda Temel Beceriler

Dr. Elif Büşra UZUN, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
ORCID No: 0000-0001-9447-6664

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
Bölümler ve Yazarları.....	v

1. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER DERSİNE GENEL BAKIŞ

Giriş.....	1
Sosyal Bilgiler Dersinin Kapsamı ve İçeriği.....	2
Sosyal Bilgiler ve Sosyalizasyon	4
Sosyal Bilgiler ve Politik Sosyalizasyon	6
Sosyal Bilgiler ve Finansal Sosyalizasyon.....	8
Sosyal Bilgiler ve Kültürel Sosyalizasyon	11
Aktif Vatandaşlık.....	13
Vatandaşlık Eğitimi Açısından Sosyal Bilgiler	13
Aktif Vatandaşlık ve Sosyal Bilgiler	16
Özet	19
Bölüm Değerlendirme Soruları.....	20
Kaynakça.....	21

2. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER DERSİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Giriş.....	27
Dünyada Sosyal Bilgiler Dersinin Tarihsel Gelişimi	29
1916 Öncesi Emekleme Aşaması	29
Genç Sosyal Bilgilerin Biçimlendirici Yılları (1920-1940).....	32
“Yeni” Sosyal Bilgiler (1950-1970)	36
21. Yüzyılda Sosyal Bilgiler (1980’lerden Günümüze).....	38
Türkiye’de Sosyal Bilgiler Dersinin Tarihsel Gelişimi.....	40
Genç Cumhuriyetin İlk Yılları (1920-1930)	40
Çok Partili Sisteme Geçiş (1940- 1960).....	43
İdeolojik Sancılar, Değişim ve Süreklilik (1970-1990)	45
“Yeni” Sosyal Bilgiler (2000’li Yıllardan Günümüze)	47
Özet	50
Bölüm Değerlendirme Soruları.....	51
Kaynakça.....	52

3. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNİ YÖNLENDİREN YAKLAŞIMLAR

Giriş.....	57
Sosyal Bilim ve Sosyal Bilgi.....	58
Sosyal Bilimler	58
Sosyal Bilgiler.....	59
Sosyal Bilgiler Öğretimi Yönlendiren Temel Yaklaşımları.....	63
Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler Öğretimi.....	65
Sosyal Bilim Olarak Sosyal Bilgiler Öğretimi.....	68
Yansıtıcı İnceleme Olarak Sosyal Bilgiler Öğretimi.....	69
Özet	72
Değerlendirme Soruları.....	73
Kaynakça.....	73

4. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMI

Giriş.....	77
Sosyal Bilgiler Öğretim Programına Genel Bakış.....	78
Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nın Amaçları	81
Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Yaklaşımı	86
Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Perspektifi.....	90
Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda Temel Beceriler.....	96
Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Temel Yapısı	98
Öğrenme Alanları.....	98
Kazanımlar	103
Ölçme ve Değerlendirme	105
Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Dikkat Edilecek Hususlar	107
Özet	108
Değerlendirme Soruları.....	110
Kaynakça.....	111

5. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMI'NDA KAVRAMLAR VE ÖĞRETİMİ

Giriş.....	113
Kavram: Tanımı ve Özellikleri.....	114
Kavram Çeşitleri.....	115
Kavram Yanılgıları	116

Kavram Öğretimi.....	117
Kavram Öğrenme Stratejileri.....	118
Sosyal Bilgiler Dersinde Kavram Öğretimi	124
Örnek Etkinlikler.....	126
Özet	132
Bölüm Değerlendirme Soruları	133
Cevaplar.....	135
Kaynakça.....	136

6. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMI'NDA KÖK DEĞERLER

Giriş.....	139
Değer Kavramı.....	140
Değerlerin Özellikleri	141
Değerlerin Sınıflandırılması.....	142
Değer Eğitimi.....	144
Adalet.....	145
Dostluk.....	146
Dürüstlük	146
Özdenetim.....	147
Sabır	147
Saygı.....	147
Sevgi	148
Sorumluluk	148
Yardımseverlik.....	149
Vatanseverlik.....	149
Değer Eğitimde Yaklaşımlar	150
Değerlerin Doğrudan Öğretimi (Telkin) Yaklaşımı	150
Değer Açıklama Yaklaşımı (Değer Ayrımı ya da Belirginleştirme)	151
Değer Analizi Yaklaşımı.....	152
Ahlâki Muhakeme Yaklaşımı ya da Ahlâki Gelişim (İkilem)	153
Eylem/Davranış Öğrenme Yaklaşımı	154
Sosyal Bilgiler Öğretimde Değerler	154
Özet	156
Bölüm Değerlendirme Soruları	158
Cevaplar.....	160
Kaynakça.....	161

7. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMI'NDA TEMEL BECERİLER

Giriş.....	165
Araştırma Becerisi.....	170
Çevre Okuryazarlığı.....	171
Değişim ve Sürekliliği Algılama.....	172
Dijital Okuryazarlık.....	173
Eleştirel Düşünme.....	173
Empati.....	174
Finansal Okuryazarlık.....	174
Girişimcilik.....	175
Gözlem.....	176
Harita Okuryazarlığı.....	177
Hukuk Okuryazarlığı.....	177
İletişim.....	178
İşbirliği.....	179
Kalıp Yargı ve Ön Yargıyı Fark Etme.....	180
Kanıt Kullanma.....	181
Karar Verme.....	181
Konum Analizi.....	182
Medya Okuryazarlığı.....	183
Mekânı Algılama.....	184
Öz Denetim.....	184
Politik Okuryazarlık.....	185
Problem Çözme.....	186
Sosyal Katılım.....	187
Tablo, Grafik ve Diyagram Çizme ve Yorumlama.....	188
Türkçeyi Doğru, Güzel ve Etkili Kullanma.....	189
Yenilikçi Düşünme.....	190
Zaman ve Kronolojiyi Algılama.....	191
Özet.....	192
Değerlendirme Soruları.....	192
Kaynakça.....	193

1. BÖLÜM

SOSYAL BİLGİLER DERSİNE GENEL BAKIŞ

Dr. Burcu SEL, Milli Eğitim Bakanlığı
ORCID No: 0000-0002-7663-0434

Kazanımlar

- Bir ders olarak Sosyal Bilgilerin temel kapsamını ve içeriğini açıklar.
- Sosyal bilgiler dersinin temel amaçlarını “sosyalizasyon” açısından değerlendirir.
- Sosyal bilgiler dersinin içeriğini politik, finansal ve kültürel sosyalizasyon açısından değerlendirir.
- Sosyal bilgiler dersinin temel amaçlarını “aktif vatandaşlık” kapsamında değerlendirir.

Anahtar kavramlar: Aktif vatandaşlık, sosyal bilgiler, sosyalizasyon.

Giriş

Sosyal Bilgiler, bir asırdan fazla bir süredir akademik alanda tartışılmaktadır (Nelson, 2001: 17). Her alanda olduğu gibi, alanın geçerli tanımı içinde belirli problemler, kavramlar ve metodolojiler hakkında önemli tartışmalar söz konusu olmuştur (Remy, 1978: 41). Sosyal Bilgilerin salt vatandaşlık eğitimine odaklanan bir ders, farklı sosyal bilimlerin yalınlaştırılmış içeriğinin eğitsel aktarımı, tipik tarih ve coğrafya konularının öğretimi, sosyal değişim aracı olarak ideolojik bir unsur olup olmadığına dair yürütülen çeşitli tartışmalar; Sosyal Bilgiler dersinin yerleşik, köklü hedeflerinin ve kapsamının ne olduğu/olması gerektiğine ilişkin üzerinde uzlaşma olmayan çeşitli soruları gündeme getirmiştir. Hiç şüphe yok ki, Sosyal Bilgiler Eğitimi alanına ciddi tartışmalar ve anlaşmazlıklar damgasını vurmaya devam edecektir ve bu durum sağlıklı bir özellik olarak görülmelidir (Ross, 2004: 251). Bu tartışmalardan yola çıkılarak bu bölümde Sosyal Bilgiler dersinin kapsamının, içeriğinin, sosyalizasyon ve aktif vatandaşlık süreçlerinde üstlendiği

rollerin ve bu doğrultuda Sosyal Bilgiler dersinden farklı beklentilerin ortaya konulması amaçlanmıştır. Buradan hareketle, öncelikle Sosyal Bilgiler dersinin kapsamı ve içeriğine yönelik genel bir bakış açısı oluşturulmaya çalışılmış; ardından, Sosyal Bilgiler dersinin sosyalizasyon süreçlerindeki işlevleri politik, finansal ve kültürel bağlam göz önünde bulundurularak incelenmiştir. Sonrasında, genelde Sosyal Bilgiler-vatandaşlık eğitimi ilişkisine, özeldense Sosyal Bilgiler-aktif vatandaşlık ilişkisine yer verilmeye çalışılmıştır.

1. Sosyal Bilgiler Dersinin Kapsamı ve İçeriği

Bir ders olarak Sosyal Bilgiler, oldukça tartışmalıdır (Adeyemi, 2010: 6). Her ne kadar Sosyal Bilgiler gerek bireyler gerek toplum için “önemsizden” “anlamlıya” doğru bir eğilimle çeşitli tanımlardan meydana gelse de tüm yaşamsal konu alanlarına benzer bir biçimde tanımı hakkında çeşitli tartışmalar söz konusudur (Nelson, 2001: 15). Sosyal Bilgiler dersinin tanımı, kapsamı, içeriği ve amaçları üzerine yürütülen tartışmaların kimi zaman salt “vatandaşlık eğitimi”, kimi zaman “Tarih ve Coğrafyanın tahakkümü”, kimi zamanda “bir parça disiplinlerarasılık” üzerinden yürütüldüğü görülebilir. Bir son olmamakla birlikte Sosyal Bilgilerin şuan geldiği konum ise, görece daha konsolide edilmiş ve daha çerçevesi çizilmiş steril bir alan oluşturmaktadır. Birçok eğitimci, Sosyal Bilgilerin artık Tarih, Coğrafya, Ekonomi veya Yurttaşlık bilimi (sosyal bilgilerin ana disiplinleri olarak bakılmaktadır) olarak düşünülemediği hususunda uzlaşma sağlamıştır (Crockett, 1976: 1). Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, sosyal bilimler konularını çocuklara ve gençlere sunmak üzere düzenler (Crockett, 1976: 8). Söz konusu farklı sosyal bilimlerden kaynaklanan bilgi, beceri ve değerler ise bütüncül bir yaklaşımla “aktif vatandaşlık”ın zemini oluşturur. Söz gelimi Sosyal Bilgiler, aktif vatandaşlığın temelini oluşturan ekonomi sayesinde vergi okuryazarlığını; politika sayesinde oy verme ve sosyal adaleti; tarih sayesinde kültürel değişimi ve sürekliliği; coğrafya sayesinde mekânsal becerileri; hukuk sayesinde temel hak ve özgürlükleri; sosyoloji sayesinde sosyal rollerin zaman içindeki değişimine yönelik çeşitli öğrenme fırsatları sunmaktadır. Sosyal Bilgiler dersi aktif vatandaşlık kapsamında gerek ulusal gerekse küresel kimlik algısının oluşumunda da önemli işlevsellikler üstlenmektedir. Sosyal Bilgiler dersi kişilerin içerisinde yaşadıkları toplumu tanıyarak toplumsal bir kimlik kazanmak için elverişli bir içeriğe sahiptir (İbret ve Karasu Avcı, 2017: 49-50). Sosyal Bilgiler dersi bireylerde hem ulusal kimliğe ilişkin bilincin oluşturulması ve özümsetilmesi hem de küresel değişimlerin gerekliliklerine ayak uydurabilmesi bakımından önemli görevler üstlenmektedir (Kurttaş ve Öteleş, 2021: 1120). Bu yönüyle bir yandan toplumsal aidiyetin, bütünlüğün ve devamlılığın sağlanmasında ulusal kimliğin yapılandırılması, bir yandan da bu

kimliği koruyarak küresel boyutta yaşanan değişimlere uyum sağlanabilmesi için küresel bir kimliğin inşa edilmesi bakımından önemli bir zemin oluşturmaktadır. Bireysel, kültürel ve küresel kimlik kapsamında mevcut Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan "Birey ve Toplum, Kültür ve Miras, Etkin Vatandaşlık ve Küresel Bağlantılar" öğrenme alanlarının ön plana çıktığı görülebilir. Söz gelimi milli kimlik bağlamında Kültür ve Miras öğrenme alanında milli kültür öğelerine; ulusal kimlik bağlamında Etkin Vatandaşlık öğrenme alanında vatanın bağımsızlığına, milli egemenlik ve bağımsızlık sembollerine; küresel kimlik bağlamında ise Küresel Bağlantılar öğrenme alanında farklı kültürlerle, ortak mirasa, popüler kültüre, kalıp yargılara (MEB, 2018) yer verildiği görülebilir. Sosyal Bilgiler dersi disiplinlerarası bir perspektifi yansıtır.

Türkiye'de Sosyal Bilgiler dersi öğrencilerin gelişimsel özelliklerinden dolayı toplu algıladıkları gerekçesiyle vatandaşlık eğitimi için tasarlanmış bir derstir. Bu ders, yapısı gereği çok disiplinli (multidisipliner) olmak zorundadır. Pek çok sosyal bilim alanından yapılan içerik alıntıları, zaman için tarih, mekân için coğrafya ana eksininde yapılandırılır. Bu sebepten Sosyal Bilgilerde tarih ve coğrafya konularının öğretimi baskın özellik gösterir. Türkiye'de 2005 programına kadar Sosyal Bilgiler dersi bir ünite tarih, bir ünite coğrafya konularını içermiştir. Bunun bütünleşik bir sosyal bilgilerin ortaya çıkmasını engellediği şekilde haklı eleştiriler olmuştur. Yine tarih ve coğrafya konularının merkezde olduğu 2005 programıyla bu sorun büyük ölçüde aşılmıştır (Şimşek, 2017: 9).

Mevcut Sosyal Bilgiler Öğretim Programı incelendiğinde ise, farklı sosyal bilimlere ve disiplinlerarasılığa vurgu yapıldığı görülmektedir. "Öğretim Programının Uygulanmasında Dikkat Edilecek Hususlar" bölümünde konuların birbirinden bağımsız değil, disiplinler arası bir yaklaşımla işlenmesi vurgulanarak "sosyal bilgiler öğrenme alanlarında; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimler ile insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi konuları bütünleştirilmiş olarak ele alınmaktadır" (MEB, 2018: 9) ifadesi yer almıştır. Benzer bir bakış açısıyla, öğrenmeyi disiplinler arası bir yaklaşımla sistematize eden öğrenme alanları "Birey ve Toplum; Kültür ve Miras; İnsanlar, Yerler ve Çevreler; Bilim, Teknoloji ve Toplum; Üretim, Dağıtım ve Tüketim; Etkin Vatandaşlık; Küresel Bağlantılar" olarak isimlendirilmiştir (MEB, 2018).

Sosyal Bilgiler dersinin beslendiği farklı sosyal bilimlerden dolayı; bu sosyal bilimlere ait **beceri ve değer aktarım** rolü de üstlendiği görülmektedir. Çeşitli sosyal bilimlerden kaynaklanan içeriklerden oluşan Sosyal Bilgilerin sosyal olan çok sayıda unsuru içermesi bakımından öğrencilerin günlük hayatta kullanabileceği, bilgi-becerileri ve değerleri barındıran bir ders olması önem taşımaktadır (Deveci, 2009: 2). Esasında bir değer öğretimi dersi olarak kabul gören Sosyal Bilgiler (Kan, 2010:140) ile çeşitli toplumsal, kültürel, demokratik, milli ve manevi değerlerin

benimsetilmesi hedeflenmektedir. Özellikle sosyal bilgiler dersinin etkin vatandaşlık ve toplumsallaşma sürecindeki aktif rolü düşünüldüğünde söz konusu değerlerin benimsenmesi demokratik bir toplum ve temel vatandaşlık yeterlilikleri bakımından da önemlidir. Bu kapsamda 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı incelendiğinde özel amaçlar bölümünde “Milli, manevi değerleri ile evrensel değerleri benimseyerek erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilmeleri” (MEB, 2018:8) ifadelerine yer verildiği görülmektedir. Sosyal Bilgiler dersinde değerlerle bütünleştirilmiş bir şekilde verilmesi gereken hem bireysel hem de toplumsal beceriler de söz konusudur. Bu doğrultuda sosyal bilgiler dersinin temelini oluşturan farklı sosyal bilimlerden kaynaklanan finansal okuryazarlık, dijital okuryazarlık, hukuk okuryazarlığı, medya okuryazarlığı ya da politik okuryazarlık gibi becerilerin yanı sıra iletişim, işbirliği, empati, özdenetim, sosyal katılım gibi toplumsal becerileri ve karar verme, problem çözme, eleştirel düşünme, yenilikçi düşünme gibi düşünme becerilerini de kapsadığı ifade edilebilir.

Sosyal Bilgiler dersi **toplumsallaşma** bağlamında “sosyal” olana ilişkin anlam arama sürecidir. Türk Dil Kurumu’na göre “toplumsal” olarak ifade edilen (<https://sozluk.gov.tr/>) “sosyal” kavramı; genellikle bir grup, kolektif, topluluk, toplum veya organizasyonun davranışını tanımlamak için dönüştürücü bir sıfat olarak kullanılmaktadır (Earl Rinehart, 2020: 1). Dolayısıyla Sosyal Bilgiler sosyal katılım, sosyal refah, sosyal problemler, sosyal uyum, sosyal adalet, sosyal ilişkiler gibi “sosyal” olana ilişkin bireysel ve toplumsal kaygılar taşıyor ve bu yönde hedefler oluşturur. Kimi zaman sosyal yaşama yetkin bir üyelik geliştirmek için vatandaşlık konularından, kimi zaman sosyal adalet bilincine yönelik olarak demokrasiyi temele alan konulardan, kimi zaman sosyal katılımı teşvik etmek için hak ve yükümlülüklerden yararlanan Sosyal Bilgilerin geniş bir yelpazede hareket ettiği görülebilir. Dolayısıyla Sosyal Bilgilerde “anlam arama” süreci, basitçe bir kavrayıştan çok daha ötesini içerir. Sosyal (toplumsal) olana ilişkin bütünleşik ve ilişkisel bir anlayış sürecini gerektiren Sosyal Bilgiler dersinin amaçları ise “sosyalizasyon” ve buna bağlı olarak “etkin/aktif vatandaşlıkla ilişkilendirilmektedir. Bu kapsamda bu bölümde, öncelikli olarak Sosyal Bilgiler ve sosyalizasyon ilişkisine; ardından Sosyal Bilgiler ve aktif vatandaşlık ilişkisine odaklanılmıştır.

2. Sosyal Bilgiler ve Sosyalizasyon

“Sosyalleşme”, ortaya çıkışından bu yana, sosyal bilimlerin söz dağarcığındaki en belirsiz terimlerden biri olmuştur (Brezinka, 1994: 2). Bu doğrultuda sosyalizasyon süreçlerine ilişkin yapılan eski ve geleneksel tanımların zamanla değişime uğradığı, çağdaş sosyalizasyon kavramına ilişkin olarak ise çeşitli tartışmaların

yer aldığı görülmektedir. Geleneksel olarak sosyalleşme, toplumsal değerlerin ve normların aktarılması ve içselleştirilmesi olarak görülmüştür (Vermeer, 2010: 104). Geleneksel sosyalizasyon kavramına uygun olarak “uyum, toplumsal aktarım, kabul görme, devamlılık” gibi kavramların odak alanı hâline geldiği çeşitli tanımlar mevcuttur. Sosyalleşme, insan organizmasının birincil dürtülerini ve duygularını, toplum tarafından beklenen ve ödüllendirilen sosyal olarak kontrol edilen motivasyonlara dönüştürdüğü yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Bu yönüyle sosyalleşme, bir toplum tarafından, insanlar için mümkün olan tüm psikolojik tepkiler ve kültürel biçimlerden spesifik davranışların seçilmesine ve bu davranışların “uygun” olarak etiketlenmesine vurgu yapmaktadır (Havighurst ve Davis, 1943: 29). Sosyalleşme kavramı, çocuğun büyüdüğü kültürde yetkin işlevler üstlenebilmesi için elzem olan becerilerin, davranış kalıplarının, değerlerin ve motivasyonların bireylere öğretildiği süreçleri ifade etmektedir (Maccoby, 2015: 3). Sosyalleşme işlevi, kişinin diğerleriyle ilişki kurması, bu ilişkileri sürdürmesi, genel olarak toplumun kabul görmüş bir üyesi olması, davranışlarını toplumun normlarına ve standartlarına uygun olarak düzenlemesi ve diğer insanlarla iyi bir uyum içerisinde olma eğilimlerinden meydana gelmektedir (Damon, 2006: 3-4). Sosyalleşme, bireylerin kendi sosyal gruplarına üye olmalarına yardım etme süreci olarak da ifade edilmektedir (Kesebir, Uttal ve Gardner, 2010: 93). Sosyalleşme süreciyle birlikte grubun daha deneyimli olarak ifade edilebilecek üyeleri, yeni üyelerin grubun değerlerini, normlarını, kurallarını, rollerini ve tutumlarını düşünce ve davranışlarına dâhil etmelerine yardımcı olmaktadır (Gudmunson, Ray ve Xiao, 2016: 61). Esasında koruyucu bir süreç olan sosyalizasyon, topluluğun ve daha geniş toplum deneyimlerinde ortak olan gelenekleri ve değerleri aktarmaktadır (Ochoa-Becker, 2006: 66).

Sosyalizasyon, mevcut gelenek ve uygulamaları sürdürmenin bir yolu olarak toplumun küçük çocukları geleneklerine, değerlerine ve davranışlarına alıştırdığı süreçtir. Çocuklara, o toplumun geçmiş deneyimlerine dayanan gelenekleri ve değerleri öğretilerek mevcut sosyal düzene uymaları sağlanır (Sim ve Print, 2005: 65). Öte yandan çağdaş sosyalleşme teorileri, bu yaklaşımı oldukça eleştirmekle birlikte artan çoğulculuk ve özellikle bireyselleşme nedeniyle artık yalnızca aktarım, içselleştirme ve adaptasyon yönlerine odaklanmamaktadır (Vermeer, 2010: 106). Bu durum, sosyalizasyon süreçlerinde eğitimin ve dolayısıyla okulun üstlenmesi gereken işlevlerde de birtakım değişikliklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur:

Bu ayrıma göre, çocukların ve gençlerin topluma güçlü bir şekilde katılmalarını sağlamak okulun eğitim görevidir. Her şeyden önce öğrenciler, gelecekteki bir iş veya mesleğe hak kazandıracak gerekli becerileri kazanmalıdır. Bu şekilde okul-